

Johanns passie

**een ander verhaal
op de Johannes Passion BWV 245**

**muziek J.S. Bach
hertaling Jan Rot**

**tekstboekje Du-NL
proefversie 22-4-20**

HET SCHEELT MAAR ÉÉN LETTER...

In 2006 verscheen mijn hertaling van de *Matthäus Passion* waarin ik het lijdensverhaal van Jezus opnieuw wilde vertellen zonder het barokke geloofsgoed. De dubbelcd op het prestigieuze label DGG stond met Pasen op 1 in de albumcharts boven Prince en Bløf en dat maakt me nog steeds zowel nederig dankbaar als apetrots.

Ik wist toen al dat ik ooit ook de *Johannes Passion* van een nieuwe tekst wilde voorzien, maar voor een tweede maal het lijdensverhaal van Jezus hertalen was voor mij niet zinvol. En het plan lokte om in de titel slechts één letter weg te laten - *Johanns Passie*, en de muziek te gebruiken voor de jaren van Bach als cantor in Leipzig. Met uiteraard Bach op de stem van Jezus en in plaats van gillende schriftgeleerden de tegenwerkende gemeenteraad. Het wegvallen van onze Mattheuspassie-tour 2020 door het Coronavirus was een mooie aanzet om het eindelijk eens uit te werken.

Nee, ik kon Bach geen toestemming vragen voor zo'n gebruik van zijn muziek, maar als hij zelf diepreligieuze prachtaris als *Erbarme Dich* en *Aus Liebe* van wereldse gelegenheidsteksten liet voorzien voor een herdenkingsconcert van keurvorst Leopold, past Johanns passie behoorlijk binnen de toen gangbare 'parodiepraktijk'. (En dan niet het woord parodie zoals wij het kennen, al valt er zeker wel wat te glimlachen.)

Het ging er mij niet om leuk te rommelen met een meesterwerk. Mijn noodzaak is dat ik zo 'ver-Mattheust' ben, dat de Johannes bij mij nooit zo binnenkomt als de muziek verdient. De lijdende mensenzoon doet mij ook meer dan de zelfbenoemde messias, en van die tierende en schreeuwende 'joden' word ik ook een beetje ongemakkelijk. Daarbij wist ik eigenlijk heel weinig van Bach en is zijn verhaal ook lekker actueel in deze tijd van kunstkorting.

Voor de zwartekousenkerk is Johanns Passie geen aanrader en voor puristen is hij niet gemaakt en die zullen er niet naar luisteren ook. Maar voor leken lijkt het me een zeer toegankelijk feest terwijl een beetje Bachliefhebber meteen al in de eerste regel *Bach cantor* op de plek van *Bach Kidron* herkent en een glimlach niet zal kunnen onderdrukken.

En zoals ik al bij de Mattheuspassie riep ten opzichte van het origineel: het is geen óf óf, maar én én.

Waar Bach een nieuwe werk begon met het schrijven van *Juve, Jesu* in de linkerbovenhoek, kon ik de JJ laten staan. Johann, help dan toch. En wat een geweldige muziek krijg je dan aangereikt, en al die voorgeschilderde spreekteksten waar je alleen maar een passende intonatie voor hoefde te zoeken. Een grapje over Johann en nummer veertien, zijn geluksgetal, kon ik nergens kwijt. Elk nadeel heeft zijn voordeel. Het mocht niet te lollig worden. Ook de passage waarin tekstdichter Picander als Petrus opdook en de meid vroeg: 'Was u niet vroeger van die pikante versjes?' haalde het niet.

Uiteindelijk is *Johanns Passie* bedoeld ter meerdere eer en glorie van de grootste componist die ooit geleefd heeft.

Ere zij Bach,

Jan Rot, Rotterdam 22-4-2020

Geschiedenis van de JOHANNES PASSION

Hoewel in oudere boekjes Goede Vrijdag 1723 als eerste uitvoeringsdag staat gemeld, zal hij toch voor het eerst pas het jaar daarop geklonken hebben. Het idee om het lijdensverhaal in muziek om te zetten, met een stuk bijbeltekst van een van de vier evangelisten, aangevuld met koralen en aria's was niet nieuw, maar Bach heeft het zich toegeëigend op onnavolgbare wijze. Twee jaar later pakte hij nog grootser uit met de Matthäus, niet alleen een uur langer en met dubbele bezetting, maar ook met een aantal 'hits' waardoor de Johannes altijd op het tweede plan is blijven staan. Omdat Bach er bij elke uitvoering aan is blijven sleutelen, bestaan er min of meer vier versies, maar dat is voor hier verder niet interessant, we gaan uit van de laatste.

BACH (EN ERNESTI)

Johann Sebastian Bach werd geboren op 21 maart 1685 in Eisenach als jongste zoon in een vanouds muzikale familie. Met negen jaar was hij al wees en kwam in huis bij een oudere broer, waar hij volgens zijn eigen lievelingsanekdote partituren die zijn broer verborg stiekem 's nachts overschreef. Hij was al jong fenomenaal muzikant en orgelkeurder en het lijkt erop dat hij als componist eerst van alles heeft opgezogen voor hij zijn eigen muziek begon te schrijven. Voor zijn carrière langs standplaatsen Arnstadt, Mühlhausen, Weimar en Köthen is in Johanns Passie geen ruimte helaas, die begint pas bij zijn aanstelling als cantor en stadsdirigent in Leipzig.

De Thomasschule, een vanouds roemruchte koorschool, is onder de oude rector Ernesti nogal ingeslapen. Bach laat zijn lesuren in Latijn alvast overnemen door een collega die hij uit eigen zak betaalt en wijdt zich vooral aan zijn taak het verzorgen van 'goedverzorgde kerkmuziek' en het aantreden bij speciale gelegenheden. 'De lucht is hier te zuiver, er gaan te weinig mensen dood,' klaagt hij ergens over de tegenvallende inkomsten aan optredens bij uitvaarten.

Van begin af aan botert het niet tussen Bach en de raad, en er zijn veel onduidelijkheden ook met kerkbestuur en universiteit. De komst van rector Genscher verbetert veel - van hem is het ooggetuigenverslag uit 36 – maar als die in 1732 wordt opgevolgd door de jonge Johann Ernesti (geen familie) gaat het helemaal mis. Ernesti is een wetenschapper die weinig heeft met muziekonderwijs en al helemaal niet met kerkgezag. Hij wil van de Thomasschool vooral een leerschool maken en hoewel hij eerst nog peetvader is bij twee van Bachs kinderen verkilt de relatie, waarbij ieder zijn gelijk probeert te halen bij hun opdrachtgever, de gemeente. 'Geen zaak in de gemeente wordt zo uitputtend behandeld,' blijkt uit de bewaarde raadsverslagen, en hoewel de twee jaar durende 'prefectenstrijd' in het licht van de eeuwigheid onbelangrijk is, beslaat hij een flink stuk in het tweede deel van Johanns Passie, uiteraard afgedwongen door de muziek.

Voor wie een beeld wil krijgen van de 'nieuwe Pilatus', zo zag hij eruit....

OORSPRONKELIJKE TEKSTEN

Behalve de evangelietekst van Johannes en twee kleine toevoegingen van Markus en Mattheus, gebruikte Bach oude koraalteksten en losse religieuze poëzie, wellicht samengesteld met een collega op school. Qua tekst en betekenis ben ik ruw met hun werk omgesprongen, maar er is wel degelijk zeer gekeken naar hun vaak doorwrochte klank en rijmschema's.

'Een liedtekst hoeft niet te rijmen natuurlijk, maar bij mij doet ie dat automatisch,' zei Lennaert Nijgh, en ik spreek onze grootste tekstdichter van de vorige eeuw graag na.

GEEN HEILIGSCHENNIS

Ja, dat kan je nou wel zeggen, Jan Rot, maar het zal toch slikken zijn voor mensen als op de plek van de kruisiging ineens een mislukte oogoperatie wordt bezongen, zij het zonder verdoving. Of waar Jezus zich normaal verantwoordt tegenover hogepriester Annas 'Siehe, dieselbigen wissen, was ich gesaget habe' nu Johann te horen tot de raadsheren van Leipzig: 'Waanzin! Of vraagt u de bakker ook brood zonder betalen?'"

Maar toch, het lijdensverhaal en Bachs geloof zijn nooit ver weg, en het is ook fijn voor de niet-gelovige medemens dat zij nu zeker weten dat zij er niet 'nooit zo diep kan raken als iemand die wel gelooft'.

BEZETTING

Uiteraard geniet voor deze Johannis Passie een klein ensemble de voorkeur, al was het maar om de verstaanbaarheid.

Of de verteller ook de aria's zingt en die twee dienaars is een keuze.

Noten en klemtonen zijn gelijk gebleven, maar uiteraard is het een nieuw verhaal. En de woordkleuringen van Bach krijgen vaak een andere lading, zo zijn de ontzetting over de purperen mantel en doornenkroon, ineens de ontzetting van de raadsleden bij zo'n brutale Bach.

Ook de bas die nu Bach vertolkt in plaats van Jezus kan zijn rol opfrissen. 19 (de tweede brief aan zijn vriend Erdmann) en 24 vallen nu ook echt binnen zijn rol.

Voor de Andere Bas zijn dan Pilatus, Petrus en aria 32.

Over het vrij naar Pilatus zinnetje in 25 kan geloot.

De sopraan geeft in de twee aria's stem aan Bachs tweede vrouw Anna, die ook zangeres was tenslotte. De dienstmeid kan ook uit het koor komen.

Alt/countertenor en tenor zijn niet gepersonifieerd, gelijk aan het origineel.

Het koor wisselt als vanouds, maar krijgt iets meer afwisseling, want bij 23b en 27b staan ze nu eens aan de 'goede' kant. Grootste probleem met een koor is de verstaanbaarheid. Maar ik heb bij 'mijn' Mattheus toch vaak genoeg gehoord dat het kan lukken, en het blijft fantastisch, dat samen zingen in de eigen taal.

UITVOERING

Door de nieuwe tekst is het weer een beschermd werk geworden, afdracht aan auteursrechten kan via Buma/Stemra (7%) of rechtstreeks via mij (5%).

Er zijn geen restricties aan uitvoering, zolang aan de tekst maar niets verandert. Inkorten staat vrij. Ik kan me voorstellen dat er toch gewoon tekstboekjes blijven. De irritatie onder publiek als ze iets niet verstaan, daar valt niet tegenop te musiceren.

Nog een kleine opmerking in het algemeen.

Hoewel het me stug lijkt dat het publiek niet enorm van Johann gaat houden en ook ontroerd raakt bij de nagedachtenis, is *Johanns passie* uiteraard veel minder 'zwaar' dan de *Johannes*. Met af en toe een lach zelfs.

Ik zou overwegen koor, orkest en solisten niet te stijf aan te kleden. Als iedereen zich houdt aan de kleuren zwart en wit, als een toetsenbord, dan lijkt mij een overhemd of blouse mooi zat. Een koor met T-shirts en het embleem van Bach lijkt me ook fijn.

Qua intensiteit van zang en spel verwacht ik geen verschil.

Een applaus na afloop lijkt me ditmaal gepast, en ja, mensen, daar liggen kansen, het is absoluut niet noodzakelijk *Johanns Passie* alleen de weken voor Pasen te spelen. In de aanloop) naar zijn sterfdag 28 juli, lekker in de zomer, wie weet zelfs open lucht, ik zie het voor me.

EERSTE DEEL

1. KOOR

Herr, unser Herrscher, dessen Ruhm
in allen Landen herrlich ist!
Zeig uns durch deine Passion,
dass du, der wahre Gottessohn, zu aller Zeit,
auch in der grössten Niedrigkeit,
verherrlicht worden bist!

2. VERTELLER

Jesus ging mit seinen Jüngern
über den Bach Kidron, da war ein Garte,
darein ging Jesus und seine Jünger.
Judas aber, der ihn verriet,
wusste den Ort auch,
denn Jesus versammelte sich oft
dasselbst mit seinen Jüngern.
Da nun Judas zu sich hatte genommen
die Schar und der Hohenpriester
und Pharisäer Diener,
kommt er dahin mit Fackeln,
Lampen und mit Waffen.
Als nun Jesus wusste alles,
was ihm begegnen sollte,
ging er hinaus und sprach zu ihnen:

JEZUS

Wen suchet ihr?

VERTELLER

Sie antworteten ihm:

KOOR

Jesum von Nazareth.

VERTELLER

Jesus spricht zu ihnen:

JEZUS

Ich bin's.

VERTELLER

Judas aber, der ihn verriet,
stund auch bei ihnen.

Als nun Jesus zu ihnen sprach:

Ich bin's, wichen sie zurücke
und fielen zu Boden.

Da fragete er sie abermal:

JEZUS

Wen suchet ihr?

VERTELLER

Sie aber sprachen:

KOOR

Jesum von Nazareth.

1. KOOR

Held aller helden, waar jouw roem
van alle kanten helder is
toon ons door deze *Passion*
hoe jij, als aardse godenzoon na al die tijd
nog met de grootste dankbaarheid
verheerlijkt worden mag

2. VERTELLER

In het jaar 1723
werd Bach cantor in de stad Leipzig
de Thomasschule, een oude koorschool.
Miserabel was het niveau
van de jongelui
maar Johann was zeer geïnspireerd
en bracht zijn passie over.
Daarbij regelde de cantor het koor in de kerk
buiten zon- en feestdag
een rits gemeentetaken
zoals een doop, een bruiloft
uitvaart of verjaardag.
Ook wat Johann altijd wilde:
iets moois voor Goede Vrijdag
met Jezus zelf als zwaarste basstem:

JEZUS

"Wie zoekt u dan?"

VERTELLER

En dan riep iedereen:

KOOR (TEMPELWACHT)

"Jezus van Nazareth!"

VERTELLER

En dan antwoordt Jezus:

JEZUS

"Ben ik..."

VERTELLER

De *Johannes*, nog splinternieuw,
was nu zijn vuurproef
kreeg hij koor en orkest bij elkaar?
Voor die Thomasschool had
geen discipline, toen Johann
laatst even Jezus zong...

JOHANN

"Wie zoekt u dan?"

VERTELLER

begon het keten:

KOOR

"Johann, Johann Sebastian!"

VERTELLER

Jesus antwoordte:

JEZUS

Ich hab's euch gesagt,
dass ich's sei,
suchet ihr denn mich,
so lasset diese gehen!

3. KORAAL

O grosse Lieb,
o Lieb ohn alle Masse,
die dich gebracht
auf diese Marterstrasse!
Ich lebte mit der Welt
in Lust und Freuden,
und du musst leiden.

4. VERTELLER

Auf dass das Wort erfüllet würde,
welches er sagte:
Ich habe der keine verloren,
die du mir gegeben hast.
Da hatte Simon Petrus ein Schwert
und zog es aus
und schlug nach des Hohenpriesters Knecht
und hieb ihm sein recht Ohr ab;
und der Knecht hiess Malchus.
Da sprach Jesus zu Petro:

JEZUS

Stecke dein Schwert in die Scheide!
Soll ich den Kelch nicht trinken,
den mir mein Vater gegeben hat?

5. KORAAL

Dein Will gescheh, Herr Gott,
zugleich auf Erden wie im Himmelreich.
Gib uns Geduld in Leidenszeit,
gehorsam sein in Lieb und Leid;
wehr und steur allem Fleisch und Blut,
das wider deinen Willen tut!

6. VERTELLER

Die Schar aber
und der Oberhauptmann
und die Diener der Jüden
nahmen Jesum und bunden ihn

VERTELLER

Johann schudde het hoofd...

JOHANN

"Wat lachen met Bach,
ach, het mag.
Maar vergis je niet,
ik lach om niet te huilen."

3. KORAAL

Die eerste keer,
die keer van de première
bezorgde Bach
alvast een hoop misère
De kunstenaar probeert
ons te verblijden
En hij maar lijden...

4. VERTELLER

Buiten twee delen evangelie
volgens Johannes
kiest Bach inspirerende woorden
uit psalmen en poëzie.
Zijn klavecimbel raakt hij niet aan
want elke noot
schiet zo van zijn hoofd naar het papier
het speelt zich in zijn oor af
nergens klinkt het beter.
En soms hoorde je 'm zuchten:

JOHANN

"Ja, docent Bach is absent, ja.
Moet ik de taak verzuimen
die ik van boven gekregen heb?"

5. KORAAL

Zonder talent vaart niemand wel
maar wie schreef ooit zo'n passiespel?
Wie ving zo Jezus' lijdenstijd
zijn wil, zijn doel, zijn zielenstrijd?
Geen sterveling van vlees en bloed
die dit zonder genade doet...

6. VERTELLER

De raad echter
met drie burgemeesters
en zo'n zeventien kooplui
gispten Johann: geen sprake van!

und fñhrten ihn aufs erste zu Hannas,
der war Kaiphas Schwäher,
welcher des Jahres Hoherpriester war.
Es war aber Kaiphas,
der den Juden riet,
es wäre gut, dass ein Mensch
würde umbracht für das Volk.

7. ARIA (ALT)

Von den Stricken meiner Sünden
mich zu entbinden
wird mein Heil gebunden.
Mich von allen Lasterbeulen
völlig zu heilen,
lässt er sich verwunden.

8. VERTELLER

Simon Petrus aber folgte Jesus nach
und ein anderer Jñnger.

9. ARIA (SOPRAAN)

Ich folge dir gleichfalls
mit freudigen Schritten
und lasse dich nicht,
mein Leben, mein Licht.
Befördre den Lauf
und höre nicht auf,
selbst an mir zu ziehen,
zu schieben, zu bitten.

10. VERTELLER

Derselbige Jñnger war
dem Hohenpriester bekannt
und ging mit Jesu hinein
in des Hohenpriesters Palast.
Petrus aber stund draussen für der Tür.
Da ging der andere Jñnger,
der dem Hohenpriester bekannt war,
hinaus und redete
mit der Türhüterin
und führte Petrum hinein.
Da sprach die Magd,
die Türhüterin, zu Petro:

MEID

Bist du nicht dieses Menschen
Jñnger einer?

VERTELLER

Er sprach:

Want krakkemikkige orgels, het mocht wat
nee, de jaarlijkse passie
was deze keer niet in de Thomaskerk
maar in de Sint Nicolai:
'Lees het reglement
want het is zaak dat de stadsdirigent
zich daarnaar schikt.'

7. ARIA (ALT)

Zonder strijkers
zonder streven de boel te binden
voel je je verbonden
Twee *oboi d'amore*
vullen je oren
(als die openstanden)

8. VERTELLER

Hoe bewaart een grote kunstenaar harmonie?
Vraag dat maar aan Anna!

9. ARIA (ANNA)

Wij wandelen samen
door liefde gedragen
de ogen gericht
op leven en licht
jij weet wat je doet
en weet waar het moet (als het dan moet)
mij om ondersteuning,
versterking te vragen

10. VERTELLER

De opdracht aan Bach was:
maak de kerkmuziek niet te lang
gericht op stichtend gebed
zonder 'opera-achtigheid'
ofwel ja, Soli Deo Gloria.
Het lastige aan Johannes:
af en toe ontbrak het aan drama
neem nou waar Petrus
zijn meester loochenen zal
precies zoals hem was voorspeld.
Wel zegt die meid,
die hem heeft herkend:

MEID

"Ben jij niet van die rare
mensenredder?"

VERTELLER

En hij:

PETRUS

Ich bin's nicht.

VERTELLER

Es stunden aber die Knechte
und Diener und hatten
ein Kohlfeu'r gemacht (denn es war kalt)
und wärmeten sich.
Petrus aber stund bei ihnen
und wärmete sich.
Aber der Hohepriester fragte Jesus
um seine Jünger und um seine Lehre.
Jesus antwortete ihm:

JEZUS

Ich habe frei, öffentlich geredet
für der Welt. Ich habe allezeit gelehret
in der Schule und in dem Tempel,
da alle Juden zusammenkommen,
und habe nichts im Verborgnen geredt.
Was fragest du mich darum?
Frage die darum, die gehöret haben,
was ich zu ihnen geredet habe!
Siehe, dieselbigen wissen,
was ich gesaget habe.

VERTELLER

Als er aber solches redete,
gab der Diener einer, die dabeistunden,
Jesu einen Backenstreich und sprach:

DIENAREN

Solltest du dem Hohenpriester
also antworten?

VERTELLER

Jesus aber antwortete:

JEZUS

Hab ich übel geredt,
so beweise es, dass es böse sei,
hab ich aber recht geredt,
was schlägest du mich?

11. KORAAL

Wer hat dich so geschlagen,
mein Heil, und dich mit Plagen
so übel zugericht'?
Du bist ja nicht ein Sünder
wie wir und unsre Kinder,
von Missetaten weisst du nicht.

Ich, ich und meine Sünden,
die sich wie Körnlein finden

PETRUS

"Ben ik... niet!"

VERTELLER

Waar bij Mattheus dan iedereen
losbrandt, daar blijven
ze hier bij het vuur, 'want het was koud'
en warmen zich dan.
En verwacht je dan wat actie:
Petrus warmt zich ook.
Ook bij de raad van Leipzig miste Johanns
principe: minder praten, meer presteren.
Elke keer weer dat gezeur.

JOHANN

"Neem nu mijn koor. Zeventien zijn min of
meer vrij goed, een man of twintig kan wat
worden met meer scholing, de rest is bagger.
En dan het loon voor de muzikanten,
dat men kan leven van wat men presteert...
Wat wordt er van ze gevraagd?
Steeds dat argument om uit zelfpromotie al hun
talenten voor niets te tonen?
Waanzin! Of vraagt u de bakker
ook brood zonder betalen?"

VERTELLER

Dat kon wel iets diplomatieker
en een ambtenaar die een hekel had aan
Johann met z'n pruikenkop zei koel:

RAADSHEER PLAZ

"Misschien slimmer om een toontje
lager te zingen?"

VERTELLER

Johann hield zich maar amper in:

JOHANN

"Ach, een cantor kan hoog
en mijn stemmingsmethode is uniek.
Ik sta hier niet voor mezelf
maar voor mijn muziek!"

11 KORAAL

Veel van Bachs biografen
die hun verhalen staven
met menig raadsverslag
zien Bach als krentenkakker
(al zeggen zij het zwakker)
ook lees je over zelfbeklag

Ik? Ik denk 'ongeduldig'???
Een man zo streng zorgvuldig

des Sandes an dem Meer,
die haben dir erreget
das Elend, das dich schläget,
und das betrübte Marterheer.

12. VERTELLER

Und Hannas sandte ihm gebunden
zu dem Hohenpriester Kaiphas.
Simon Petrus stund und wärmte sich,
das sprachen sie zu ihm:

KOOR

Bist du nicht seiner Jünger einer?

VERTELLER

Er leugnete aber und sprach:

PETRUS

Ich bin's nicht.

VERTELLER

Spricht des Hohenpriesters Knecht' einer,
ein Gefreundter des,
dem Petrus das Ohr abgehauen hatte:

DIENAAR

Sahe ich nicht im Garten bei ihm?

VERTELLER

Da verleugnete Petrus abermal,
und alsobald krähete der Hahn.
Da gedachte Petrus an die Worte Jesu
und ging hinaus und weinete bitterlich.

13. ARIA (TENOR)

Ach, mein Sinn,
wo willst du endlich hin,
wo soll ich mich erquicken?
Bleib ich hier, oder wünsch ich mir
Berg und Hügel auf den Rücken?
Bei der Welt ist gar kein Rat,
und im Herzen stehn die Schmerzen
meiner Missetat,
weil der Knecht den Herrn verleugnet hat.

14. KORAAL

Petrus, der nicht denkt zurück,
seinen Gott verneinet,
der doch auf ein' ernsten Blick
bitterlichen weinet.
Jesu, blicke mich auch an,
wenn ich nicht will büssen;
wenn ich Böses hab getan,
rühre mein Gewissen!

qua musicologie

En nee, Bach was geen brombeer
en ook al klinkt dat krom weer
'geen fan van droge theorie'.

12. VERTELLER

In Leipzig mocht je aan een evangelietekst
geen woord veranderen
dus die Petrus bleef en warmde zich ook.
Dan spreken ze hem aan:

"Ben jij niet van die mensenredder?"

VERTELLER

Dan liegt ie opnieuw en zegt weer:

PETRUS

"Ben... ik niet!"

VERTELLER

Maar dan komt er nog een dienaar bij
da's een maat van hem
die Petrus een oor afgehakt zou hebben

DIENAAR

"Volgens mij ben jij die gast uit de tuin?"

VERTELLER

En wat komt er dan na de derde keer?
Alleen nog dat kraaien van die haan!
Dus nam Bach een regel over van Mattheus...
Zie Petrus gaan: 'Hij jammerde smartelijk.'

13. ARIA (TENOR)

Wat een zin! Wat een zin!
Hoe zet je zoiets in
Hoe kan je zoiets zingen?
Blijf je hier, gaat gewoon weer aan 't werk
of zou je liever springen?
Overdaad dat vraagt beraad
– al die harten vol met smarten,
meestal middelmaat –
tot je zelf ineens die tranen laat.

14. KORAAL

Tot zover het eerste jaar
Straks zo'n tien jaar later
Zet je alles bij elkaar
Maakt hij wijn uit water.
Johann, zie je ons hier staan?
Ooit leek jij vergeten
Soms dan denk ik met een traan:
Had hij dit geweten...

TWEEDE DEEL

15. KORAAL

Christus, der uns selig macht,
kein Bö's' hat begangen,
der ward für uns in der Nacht
als ein Dieb gefangen,
geführt für gottlose Leut
und fälschlich verklaget,
verlacht, verhöhnt, und verspeit,
wie denn die Schrift saget.

16. VERTELLER

Da führeten sie Jesum von Kaiphaz
vor das Richthaus,
und es war frühe.
Und sie gingen nicht in das Richthaus,
auf dass sie nicht unrein würden,
sondern Ostern essen möchten.
Da ging Pilatus zu ihnen heraus
und sprach:

PILATUS

Was bringet ihr für Klage
wider diesen Menschen?

VERTELLER

Sie antworteten und sprachen zu ihm:

KOOR

Wäre dieser nicht ein Übeltäter,
wir hätten dir ihn nicht überantwortet.

VERTELLER

Da sprach Pilatus zu ihnen:

PILATUS

So nehmet ihr ihn hin und
richtet ihn nach eurem Gesetze!

VERTELLER

Da sprachen die Jüden zu ihm:

KOOR

Wir dürfen niemand töten.

VERTELLER

Auf dass erfüllet würde das Wort Jesu,
welches er sagte, da er deutete,
welches Todes er sterben würde.
Da ging Pilatus wieder hinein
in das Richthaus und rief Jesu
und sprach zu ihm.

PILATUS

Bist du der Jüden König?

VERTELLER

Jesus antwortete:

15. KORAAL

"Dan desnoods maar middelmaat,"
werd hij aangenomen
Kan de – ja, gemeenteraad –
beste overkomen
En ook in zijn elfde jaar
ondanks hoog presteren
Kunst zus, kunst zo – daarmee klaar
hoe kan kunst zich weren?

16. VERTELLER

Het jeugdorkest van Leipzig
Collegium Musicale
Jonge studenten
En dan zo'n dirigent als Johann...
Bach had het er heerlijk druk mee
en ze speelden steeds weer beter.
Zo'n stuk Pilatus dat ging als een speer!
Eerst hij...

PILATUS

"Wat is precies uw aanklacht tegen deze
Jezus?"

VERTELLER

En dan allemaal er fel tegenaan:

KOOR (JERUZALEM)

"Was die kerel hier geen overtreder
dan hadden wij hem nooit overgedragen!"

VERTELLER

Dan riep Pilatus geprikkeld:

PILATUS

"Nou, neem die man dan mee!
En regel het maar volgens je wetten!"

VERTELLER

Dat was nou precies het probleem!

KOOR (JERUZALEM)

"Wij mogen niemand doden!"

VERTELLER

Maar Bach had 'n probleem dat de nog jonge
rector jaloers was, wetenschappelijk,
op Bachs autodidactisch vermogen.
Daar ging die rector dus wat aan doen.
In de koorschool zocht hij Johann
en zei meteen:

ERNESTI

"U kent uw taak als cantor?"

VERTELLER

Johann verbaasde zich:

JEZUS

Redest du das von dir selbst,
oder habens dir andere von mir gesagt?

VERTELLER

Pilatus antwortete:

PILATUS

Bin ich ein Jüde? Dein Volk
und die Hohenpriester
haben dich mir überantwortet;
was hast du getan?

VERTELLER

Jesus antwortete:

JEZUS

Mein Reich ist nicht von dieser Welt;
wäre mein Reich von dieser Welt,
meine Diener würden darob kämpfen,
dass ich den Jüden nicht überantwortet würde;
aber nun ist mein Reich nicht von dannen.

17. KORAAL

Ach grosser König, gross zu allen Zeiten,
Wie kann ich gnugsam
diese Treu ausbreiten?
Keins Menschen Herzer mag indes ausdenken,
was dir zu schenken.

Ich kann's mit meinen Sinnen nicht erreichen,
womit doch dein Erbarmen zu vergleichen.
Wie kann ich dir denn
deine Liebestaten im Werk erstatten?

18. VERTELLER

Da sprach Pilatus zu ihm:

PILATUS

So bist du dennoch ein König?

VERTELLER

Jesus antwortete:

JEZUS

Du sagst's, ich bin ein König.
Ich bin dazu geboren
und in die Welt kommen,
dass ich die Wahrheit zeugen soll.
Wer aus der Wahrheit ist,
der höret meine Stimme.

VERTELLER

Spricht Pilatus zu ihm:

PILATUS

Was ist Wahrheit?

JOHANN

"Heb je zelf niet dat idee?
Ofwel, hebben er anderen bij je geklaagd?"

VERTELLER

Ernesti verbitterde:

ERNESTI

"Wil je het horen? Jouw werken
zijn veel en veel te ingewikkeld
arme studenten,
wat doe je ze aan!?"

VERTELLER

Ha, Johann grinnikte:

JOHANN

"Mijn werk is inderdaad gewaagd
nogal bewerkelijk, en ja, bij die knapen
wordt dat gauw gemekker. Waarom toch
vrouwen niet in de kerk mogen zingen? –
Laat maar. Dit is mijn werk en dat blijft zo."

17. KORAAL

Ach, notenkoning, grootste aller tijden
Ooit zal jouw werk zich
wereldwijd verspreiden
Een eerste maat en 't hart geeft zich gewonnen
voor de Chaconne!

Van Brandenburg tot al die topcantates
met groot orkest of thuis, geluk is gratis
Hoe waar jouw wet
een vleugje inspiratie, veel transpiratie!

18. VERTELLER

Wat wou Ernesti nog meer?

ERNESTI

"U ziet uzelf als vernieuwer?"

VERTELLER

Johann wimpelde 't weg:

JOHANN

"Jij zegt 't. Ik ben een maker.
Ik ben hiervoor geboren
en zal ervoor sterven.
Dat is de waarheid van muziek.
Wie naar de waarheid zoekt,
vertrouwt zijn eigen oren."

VERTELLER

Wat Ernesti niet deed:

ERNESTI

"Wat is waarheid?"

VERTELLER

Und da er das gesaget,
ging er wieder hinaus zu den Jüden
und spricht zu ihnen:

PILATUS

Ich finde keine Schuld an ihm.
Ihr habt aber eine Gewohnheit,
dass ich euch einen losgebe;
wollt ihr nun, dass ich euch
der Jüden König losgebe?

VERTELLER

Da schrieen sie wieder
allesamt und sprachen:

KOOR

Nicht diesen, diesen nicht,
sondern Barrabam!

VERTELLER

Barrabas aber war ein Mörder.
Da nahm Pilatus Jesus
und geisselte ihn.

19. ARIOSO (BAS)

Betrachte, meine Seel,
mit ängstlichem Vergnügen,
mit bitterer Lust
und halb beklemmtem Herzen
dein höchstes Gut in Jesu Schmerzen,
wie dir auf Dornen, so ihn stechen,
die Himmelsschlüsselblumen blühn!
Du kannst viel süsse Frucht
von seiner Wermut brechen,
drum sieh ohn Unterlass auf ihn, auf ihn!

20. ARIA (TENOR)

Erwäge, wie sein blutgefärbter Rücken
in allen Stücken
dem Himmel geht,
daran, nachdem die Wasserwogen
von unsrer Sündflut sich erzogen,
der allerschönsten Regenbogen
als Gottes Gnadenzeichen steht!

21. VERTELLER

Und die Kriegsknechte flochten
eine Kronen von Dornen
und satzten sie auf sein Haupt
und legten ihm ein Purpurkleid an
und sprachen:

VERTELLER

Zowel Bach als Ernesti
hadden een assistent genaamd Krause.
Dus naar de raad weer...

ERNESTI

"Die onverbeterlijke Bach!
U weet dat hij veel van zijn taken
door anderen laat verzorgen?
Onder wie een man die een leerling
lens heeft geslagen?"

VERTELLER

Het zontje van burgemeester Bohm?
Nou ja, zeg!

KOOR

Vervang 'm! Ja vervang
ruil Krause dan voor Krause, man!

VERTELLER

Krause was een muziekverkrachter
Voor Johannis oor een
vreselijke geseling.

19. ARIOSO (JOHANN)

*'Ach, fijnbesnaarde ziel
vergeef uw vriend dit schrijven
het valt mij lastig
hier nog lang te blijven!
men zou je hier tot wanhoop drijven!
Een kroon van doornen, deze weken,
weerhoudt mijn hoofd van groot geloof
mijn zoetste Passievrucht
kan hun verzet niet breken
want zie je, de overheid is doof, toondoof'*

20. ARIA (TENOR)

Ontdekken, hoe zo'n rood gestriemde rug dan
als beeld terug kan
in rode noten, in rode notenschrift
waardoor een golf van mededogen
ons o zo menselijk onvermogen
in klankgekleurde regenbogen
van hel tot hemel fel belicht

21. VERTELLER.

Deeltje twee van zijn oefenboek
in eigenbeheer-druk
daar reisde hij zelfs mee rond
op 21 maart in Dresden:
'Bach 50!'

KOOR

Sei gegrüßet, lieber Jüdenkönig!

VERTELLER

Und gaben ihm Backenstreich.

Da ging Pilatus wieder heraus
und sprach zu ihnen:

PILATUS

Sehet, ich führe ihn heraus zu euch,
dass ihr erkennet,
dass ich keine Schuld an ihm finde.

VERTELLER

Also ging Jesus heraus
und trug eine Dornenkrone und Purpurkleid.

Und er sprach zu ihnen:

PILATUS

"Sehet, welch ein Mensch!"

VERTELLER

Da ihn die Hohenpriester und die Diener sahen,
schrienen sie und sprachen:

KOOR

"Kreuzige, kreuzige!"

VERTELLER

Pilatus sprach zu ihnen:

PILATUS

"Nehmet ihr ihn hin und kreuziget ihn;
denn ich finde keine Schuld an ihm!"

VERTELLER

Die Jüden antworteten ihm:

KOOR

Wir haben ein Gesetz,
und nach dem Gesetz soll er sterben;
denn er hat sich selbst
zu Gottes Sohn gemacht.

VERTELLER

Da Pilatus das Wort hörte,
fürchtet' er sich noch mehr
und ging wieder hinein
in das Richthaus und spricht zu Jesu:

PILATUS

Von wannen bist du?

VERTELLER

Aber Jesus gab ihm keine Antwort.

Da sprach Pilatus zu ihm:

PILATUS

Redest du nicht mit mir?

Weissest du nicht, dass ich Macht habe,
dich zu kreuzigen,
und Macht habe, dich loszugeben?

KOOR

Fijne feestdag, lieve notenkoning!

VERTELLER

Weer thuis wachtten harde klappen

Daar vroeg de rector wederom raad
bij zijn gemeente:

ERNESTI

"Weet u, hij voert geen donder uit op school
hij geeft geen les meer
van muziek alleen komt ellende."

VERTELLER

Daarop schreef Johann een brief:

'hun krenterigheid versnelde het schoolverval.'

En dus riep de rector:

ERNESTI

"Lees dan! Wat een lef!"

VERTELLER

Wat dacht die Bach, de stad kan't allemaal
betalen? Zie het maar te krijgen!

KOOR (RAADSLEDEN)

"Minderen! Minderen!"

VERTELLER

Ernesti wou de doodsteek:

ERNESTI

"Zet 'm liever af, doorkruis ook 't plan
voor weer zo'n *Johannes*, versie vier!"

VERTELLER

De raad ging opnieuw in beraad:

KOOR (RAADSLEDEN)

"Wij hebben een contract
en volgens contract mag hij werken
want hij heeft zichzelf
tot directeur benoemd"

VERTELLER

Toen de rector weinig kansen zag
haastte hij zich naar school
hoorde toonladders uit het kantoortje
en sprak tot Johann:

ERNESTI

"Heb jij geen les nu?"

VERTELLER

Waarop Johann hem meewarig aankeek

Nu werd Ernesti toch link:

ERNESTI

"Praat je niet meer met mij?"

Weet je niet dat ik gemachtigd

ben jou te minderen?

Met macht genoeg jou te doen hangen?"

VERTELLER

Jesus antwoordte:

JEZUS

Du hättest keine Macht über mich,
wenn sie dir nicht wäre
von oben herab gegeben;
darum, der mich dir überantwortet hat,
der hat's gröss're Sünde.

VERTELLER

Von dem an trachtete Pilatus,
wie er ihn losliesse.

22. KORAAL

Durch dein Gefängnis, Gottes Sohn,
muss uns die Freiheit kommen;
dein Kerker ist der Gnadenthron,
die Freistatt aller Frommen;
denn gingst du nicht die Knechtschaft ein,
müsst unsre Knechtschaft ewig sein.

23. VERTELLER

Die Jüden aber schrieen und sprachen:

KOOR

Lässest du diesen los,
so bist du des Kaisers Freund nicht;
denn wer sich zu Könige machet,
der ist wider den Kaiser.

VERTELLER

Da Pilatus das Wort hörete,
führete er Jesum heraus
und satzte sich auf den Richtstuhl,
an der Stätte, die da heisset:
Hochpflaster, auf Ebräisch aber: Gabbatha.
Es war aber der Rüsttag in Ostern
um die sechste Stunde,
und er spricht zu den Jüden:

PILATUS

Sehet, das ist euer König!

VERTELLER

Sie schrieen aber:

KOOR

Weg, weg mit dem, kreuzige ihn!

VERTELLER

Spricht Pilatus zu ihnen:

PILATUS

Soll ich euren König kreuzigen?

VERTELLER

Die Hohenpriester antwoordeten:

VERTELLER

Johann verbeterde:

JOHANN

"Er heeft maar een ding macht over mij
en dat is datgene
waarvoor ik ben aangenomen.
Daarbij, ik ben sinds kort ook hofcomponist
en heb hier geen tijd voor."

VERTELLER

En meer dan ooit begon Ernesti
Bach te saboteren

22. KORAAL

Twee jaar duurt de 'prefectenstrijd'
dat zijn Bachs assistenten
hij koos die zelf met groot beleid
zijn beste koorstudenten
Ernesti liet Bachs Krause gaan
maar stelde Krause II weer aan...

23. VERTELLER

De leerlingen van Bach wilden staken

KOOR (LEERLINGEN)

"Lezen wij hem de les?
Dit is dus de cantors vriend niet
want wie onze koren verknoeien
zijn contra de cantor."

VERTELLER

Maar Ernesti gaf ze stokslagen
morrelde aan Johanns orkest
en zorgde voor nog meer chaos.
En het werkte, want zijn cantor steigerde
smeet zijn pruik zo door de kathedraal.
Dus de rector zocht gnuivend de raad op
schilderde de scène
met die pruik en dat tieren

ERNESTI

"Ziet u? Dat is nou uw cantor!"

VERTELLER

Maar dat liep anders

KOOR (RAADSLEDEN)

"Weg ermee, beiden weg, kruis erdoor en door.

VERTELLER

Viel Ernesti toch tegen...

ERNESTI

"Dus het koordossier wordt af gekruist?"

VERTELLER

Het raadsbesluit: ieder zit dit uit.

KOOR

Wir haben keinen König,
keinen König denn den Kaiser.

VERTELLER

Da überantwortete er ihn,
dass er gekreuziget würde.
Sie nahmen aber Jesum
und führeten ihn hin.
Und er trug sein Kreuz
und ging hinaus zur Stätte,
die da heisset Schädelstätt,
welche heisset auf Ebräisch: Golgatha.

24. ARIA (BAS EN KOOR)

Eilt, ihr angefochten Seelen,
geht aus euren Marterhöhlen,
eilt - *Wohin? Wohin?*
nach Golgatha!
Nehmet an des Glaubens Flügel,
flieht - *Wohin?*
zum Kreuzeshügel,
eure Wohlfahrt blüht allda!

25. VERTELLER

Allda kreuzigten sie ihn,
und mit ihm zween andere zu beiden Seiten,
Jesum aber mitten inne.
Pilatus aber schrieb eine Überschrift
und satzte sie auf das Kreuz,
und war geschrieben:
'Jesus von Nazareth, der Jüden König'.
Diese Überschrift lasen viel Jüden,
denn die Stätte war nahe bei der Stadt,
da Jesus gekreuziget is.
Und es war geschrieben auf ebräische,
griechische und lateinische Sprache.
Da sprachen die Hohenpriester
der Jüden zu Pilato:

KOOR

Schreibe nicht: der Jüden König,
sondern dass er gesaget habe:

Ich bin der Jüden König.

VERTELLER

Pilatus antwortet:

PILATUS

Was ich geschrieben habe,
das habe ich geschrieben.

KOOR (RAADSLEDEN)

"Wij houden deze cantor,
deze cantor wil de koning."

VERTELLER

Met minder en minder sympathie
en onverminderde ijver
– want musici als Johann
gaan zelden met pensioen –
verdroeg hij zijn kruis
en werkte thuis bezeten
aan zijn grootste meesterwerk
vervolmaking van de weg naar Golgatha.

24. ARIA (JOHANN EN KOOR)

Hei! Kom door, doorwrochte noten
Voort, als honderd duizendpoten
Hei! "*Waarheen? Waarheen?*"
Naar Golgatha!
Steeds weer geeft geloof je vleugels,
vlieg, vlieg, "*Waarheen? Waarheen?*"
en vier de teugels
want jouw zoektocht eindigt daar!

25. VERTELLER

Almaar minder ging Bach zien
nu de staar verergerde aan beide ogen.
Wie kon noten zo noteren?
Toevallig was er een Britse toverarts
die reisde Europa door
't zou hem een eer zijn:
'Johann Sebastian, de orgelkoning'!
Had ook Händel behandeld in Londen
zij het zonder 't gewenste resultaat,
en zonder verdoving noch steriel.
Niet alleen werd Bach blind – aderlating en
infectie sloopten snel zijn conditie.
Hij hoorde vanuit het zwart in zijn oor
een koor demonen:

KOOR (DEMONEN)

Wie niet ziet kan niets noteren met
componeren. Hoe wou jij nog dicteren leren of
schots en scheef noteren, jij
piegelnotenkonink!

VERTELLER

Al dacht hij toepasselijk:

JOHANN (of PILATUS)

Wat ik al heb geschreven,
zal mij wel overleven.

26. KORAAL

In meines Herzens Grunde
dein Nam und Kreuz allein
funkelt all Zeit und Stunde,
drauf kann ich fröhlich sein.
Erschein mir in dem Bilde
zu Trost in meiner Not,
wie du, Herr Christ, so milde
Dich hast geblut' zu Tod!

27. VERTELLER

Die Kriegsknechte aber,
da sie Jesum gekreuziget hatten,
nahmen seine Kleider
und machten vier Teile,
einem jeglichen Kriegsknechte sein Teil,
dazu auch den Rock.
Der Rock aber war ungenähet,
von oben an gewürket durch und durch.
Da sprachen sie untereinander:

KOOR

Lasset uns den nicht zerteilen,
sondern darum losen, wes er sein soll.

VERTELLER

Auf dass erfüllet würde die Schrift,
die da saget:
'Sie haben meien Kleider unter sich geteilet
und haben über meinen Rock
das Los geworfen'.
Solches taten die Kriegsknechte.
Es stund aber bei dem Kreuze Jesu
seine Mutter und seiner Mutter Schwester,
Maria, Kleophas Weib,
und Maria Magdalena.
Da nun Jesu seine Mutter sahe
und den Jünger dabei stehen,
den er lieb hatte,
spricht er zu seiner Mutter:

JEZUS

Weib, siehe, das ist dein Sohn!

VERTELLER

Darnach spricht er zu dem Jünger:

JEZUS

Siehe, das ist deine Mutter!

28. KORAAL

Er nahm alles wohl in acht
in der letzten Stunde,

26. KORAAL

"Mijn vader zat vol humor,"
verklaarde ooit de zoon
'Geteisterd door een tumor,
hij lachte nog gewoon."
De kunst te blijven grijnzen
als troost in grote nood
ook zonder vreugd te veinzen:
tenslotte grijnst de dood.

27. VERTELLER

Een rector in Freiberg
laakte Johanns muziek in een opstel:
'werk van de duivel.'
En Johann verkilde:
"Dat de rector z'n drek-oor spoedig
verschoont!" Men vond dat 'onkies'.
Maar in koffiehuis de Drie Zwanen
waar Bach zo vaak met passie had gespeeld
daar vochten zij nu om zijn fuga's:

KOOR (STUDENTEN)

"Laten wij ons niet verdelen
maar met samenspelen één geheel zijn!"

VERTELLER

Een zoon van Johann schreef achteraf
als memorie:
"Het huis van onze Bach was alleszins vol
leven, collega's kwamen af en aan,
een duiventil, haast."
Heel veel leerlingen bleven vrienden.
Maar nu was het stil in huis, en Johann man en
vader. De drie van zijn eerste vrouw Maria
en dan nog zes
met zijn Anna Magdalena.
(Van de twintig kinderen van Johann
waren elf al jong gestorven.)

De drie groteren
die moesten Anna helpen

JOHANN:

"Vrouw, zie hen als kind van jou!"

VERTELLER:

Daarna sprak hij tot de oudsten

JOHANN:

"Jongens, zie haar als je moeder."

28. KORAAL

Zie hem daar nu zorgzaam zijn
in zijn laatste uren

seine Mutter noch bedacht,
setzt ihr ein' Vormunde.
O Mensch, mache Richtigkeit,
Gott und Menschen liebe,
stirb darauf ohn alles Leid,
und dich nicht betrübe!

29. VERTELLER

Und von Stund an
nahm sie der Jünger zu sich.
Darnach, als Jesus wusste,
dass schon alles vollbracht war,
dass die Schrift erfüllet würde, spricht er:

JEZUS

Mich dürstet!

VERTELLER

Da stund ein Gefässe voll Essigs.
Sie fülleten aber einen Schwamm
mit Essig und legten ihn um einen Isopen,
und hielten es ihm dar zum Munde.
Da nun Jesus den Essig
genommen hatte, sprach er:

JEZUS

Es ist vollbracht!

30. ARIA (ALT)

Es ist vollbracht!
O Trost vor die gekränkten Seelen!
Die Trauernacht
lässt nun die letzte Stunde zählen.
Der Held aus Juda siegt mit Macht
und schliesst den Kampf.
Es ist vollbracht!

31. VERTELLER

Und neiget das Haupt und verschied.

32. ARIA (BAS EN KOOR)

Mein teurer Heiland, laß dich fragen,
Jesu, der du warest tot,
da du nunmehr ans Kreuz geschlagen
und selbst gesagt: Es ist vollbracht,
lebest nun ohn Ende,
bin ich vom Sterben frei gemacht?
in der letzten Todesnot
nirgend mich hinwende

riep de dood geen halt aan pijn
zou die eeuwig duren
Anna wacht het armenhuis
niemand kan het schelen
Maar hun *Notenboekje* thuis
laat hun liefde delen

29. VERTELLER

Kunst der Fuga

als zwanenzang geen schande.
Maar toch, zijn naam in noten
was als slot onvolledig.
En hij trok ineens die lap weg. Zowaar...

JOHANN

"Ik zie weer...!"

VERTELLER

De vreugd om het licht in zijn ogen
werd vrijwel daarop gevolgd door een beroerte.
Zo kwam juli, de achtentwintigste
– net vijfenzestig jaar – het einde.
'Als ik eenmaal zal scheiden,'
was dat het afscheid? Of toch:

JEZUS/JOHANN

"Het is volbracht"?

30. ARIA (ALT)

'Het is volbracht'
zo troost hij mij, net als zovelen
Die zwarte nacht laat ons die laatste uren delen
dag held uit lieflijk Eisenach
dag held van kroonfamilie Bach
de held van voor- en nageslacht
jouw notenpracht, jouw toverkracht
jouw overmacht:
het is volbracht.

31. VERTELLER

Wij buigen het hoofd, lang en diep.

32. ARIA (BAS EN KOOR)

Een hemels leven laat zich raden
de dood is daardoor zwaar beladen
Er is leven na de dood
ook voor wie zelf dacht: het is volbracht
levens uitloophlijnen
verdwijnt niet kalmpjes in de nacht...
na de laatste ademstoot
zal men traag verdwijnen

Kann ich durch deine Pein und Sterben
das Himmelreich ererben?
Ist aller Welt Erlösung da?
*als zu dir, der mich versüht,
o du lieber Herre!*

Du kannst vor Schmerzen
zwar nichts sagen;
Gib mir nur, was du verdienst,
doch neigest du das Haupt
und sprichst stillschweigend: ja.
mehr ich nicht begehre!

33. VERTELLER

Und siehe da
der Vorhang im Tempel
zerriß in zwei Stück
von oben an bis unten aus.
Und die Erde erbebete,
und die Felsen zerrissen,
und die Gräber täten sich auf,
und stunden auf
viele Leiber der Heiligen.

34. ARIOSO (TENOR)

Mein Herz, in dem die ganze Welt
bei Jesu Leiden gleichfalls leidet,
die Sonne sich in Trauer kleidet,
der Vorhang reißt, der Fels zerfällt,
die Erde bebt, die Gräber spalten,
weil sie den Schöpfer sehn erkalten,
was willst du deines Ortes tun?

35. ARIA (SOPRAAN)

Zerfließe, mein Herze, in Fluten der Zähren
dem Höchsten zu Ehren!
Erzähle der Welt und dem Himmel die Not:
dein Jesus ist tot!
Zerfließe, mein Herze, in Fluten der Zähren
dem Höchsten zu Ehren!

36. VERTELLER

Die Jüden aber,
dieweil es der Rüsttag war,
daß nicht die Leichname am Kreuze
blieben den Sabbat über
(denn desselbigen Sabbats Tag war sehr groß),
baten sie Pilatum, daß ihre Beine gebrochen
und sie abgenommen würden.

Kan men ook zonder Koninkrijken
onsterfelijkheid bereiken?
Al leef je geen Verlossing na
*ieder mens een onderdeel
van de mens als wezen*

Zien we zo'n berg
aan wonderdaden
voor de rest: hoelang, hoeveel
dan nijgen wij het hoofd
je zegt stilzwijgend: ja!
alles hypothese

33. VERTELLER

Zoals voorspeld
het werk dat verspreidde zich
buiten de kerk
hoewel er ook veel moois verdween...
Heel wat leerlingen speelden het
eigen druk of kopieën
en zo gold Bach binnen een eeuw
als allergrootste
der grotere musici

34. ARIOSO (TENOR)

Zeg held, jij liet muziek
het menselijke lijden begeleiden
de zon liet jij in schaduw glijden
dan valt het doek, dan sluit het boek
de aarde beeft, de graven splijten...
maar wie de schepper wil begrijpen:
wat weten wij van jou privé?

35. ARIA (ANNA)

Proberen de mensen met tranen als meren
de hoogste te eren?
Al blijf jij op aarde nog eeuwenlang groot
mijn leven, ons leven is dood.
Proberen de mensen de hoogste te eren,
proberen mijn ogen de waarheid te weren.

36. VERTELLER

'Och lieve vrienden
je moest 'm op zondag zien
zijn vingers als een leger spinnen
over de drie klavieren
en zijn voetenwerk als een trappelend paard.
Rijke melodieën, halsbrekende harmonieën
ogenschijnlijk zonder moeite.

Da kamen die Kriegsknechte
und brachten dem ersten die Beine
und dem andern,
der mit ihm gekreuziget war.
Als sie aber zu Jesu kamen,
da sie sahen, daß er schon gestorben war,
brachen sie ihm die Beine nicht;
sondern der Kriegsknechte einer
eröffnete seine Seite mit einem Speer,
uns alsobald ging Blut und Wasser heraus.
Und der das gesehen hat,
der hat es bezeuget,
und sein Zeugnis ist wahr, und derselbige weiß,
daß er die Wahrheit saget, auf dass ihr gläubet.
Denn solches ist geschehen,
auf daß die Schrift erfüllet würde:
'Ihr sollet ihm kein Bein zerbrechen'.
Und abermal spricht eine andere Schrift:
'Sie werden sehen,
in welchen sie gestochen haben'.

37. KORAAL

O hilf, Christe, Gottes Sohn,
durch dein bitter Leiden,
daß wir dir stets untertan
all unzugend meiden,
deinen Tod und sein Ursach
fruchtbarlich bedenken,
dafür, wiewohl arm und schwach,
dir Dankopfer schenken!

38. VERTELLER

Darnach bat Pilatum Joseph von Arimathia,
der ein Jünger Jesu War
(doch heimlich aus Furcht vor der Jüden),
daß er möchte abnehmen den Leichnam Jesu.
Und Pilatus erlaubete es.
Derowegen kam er und nahm
den Leichnam Jesu herab.
Es kam aber auch Nikodemus,
der vormals bei der Nacht
zu Jesu kommen war,
und brachte Myrrhen und Aloen
untereinander, bei hundert Pfunden.
Da nahmen sie den Leichnam Jesu
und bunden ihn in leinen Tücher
mit Spezereien, wie die Jüden
pflegen zu begraben.

Daarbij dirigeert hij nog
maant één met een wenk van zijn ogen
een ander met
een dreigende vinger stil.
Als het eventjes uit balans raakt
net daarvoor al, herstelt hij het samenspel
brengt hen weer allen bij elkaar.
Echt, wat een wonder te zien
hoe het ritme in ieder deel van zijn lijf vibreert
hij alle harmonieën scherp registreert,'
zo schreef ooit een tijdgenoot
een heerlijk en eerlijk
ooggetuigenverslag en een verder bewijs
dat zij niet overdreven, er is geen twijfel.
Zo schreven ook zijn zonen:
'Er was geen betere dan vader.'
Bach zelf bleef bescheiden
zoals hij ooit zei:
'Je hebt dus toetsen
de rest is een kwestie van drukken.'

37. KORAAL

Veel eer gaat naar Mendelssohn
als zijn herontdekker
maar ook Mozart riep gewoon:
'Elke noot is lekker!'
'Is *Bach* beek? Nou nee, meer zee,'
grapte ook Beethoven.
Alleen Leipzig deed niet mee
haast niet te geloven

38. VERTELLER

Meteen toen Bach ziek was, startte de raad
een auditie wie de nieuwe cantor werd.
'Een échte docent, géén genie dus'
was al binnen een week na zijn dood in functie.
Ook had een van de heren ontdekt
dat er bij Bachs aanstelling ooit wat
extra loon was verstrekt.
Dat werd nu op Anna verrekend.
Ook moest zij uit hun huis
dat hoorde bij de school.
Nee, bij de rouwdienst was geen van de drie
burgemeesters, wel best veel burgers.
Geen testament en geen auteursrecht –
toch regelde Anna een kostbare
houten grafkist. Bij de Johanneskerk
werd Bach begraven.

Es war aber an der Stätte,
da er gekreuziget ward, ein Garte,
und im Garten ein neu Grab,
in welches niemand je gelegt war.
Daselbst hin legten sie Jesum,
um des Rüsttags willen der Jüden,
dieweil das Grab nahe war.

39. KOOR

Ruht wohl, ruht wohl,
ihr heiligen Gebeine,
die ich nun weiter nicht beweine,
ruht wohl, ruht wohl
und bringt auch mich zur Ruh!
Das Grab, so euch bestimmet ist
und ferner keine Not umschließt,
macht mir den Himmel auf
und schließt die Hölle zu.

40. KORAAL

Ach Herr, laß dein lieb Engelein
am letzten End die Seele mein
in Abrahams Schoß tragen,
den Leib in seim Schlafkämmerlein
gar sanft ohn einge Qual und Pein
ruhn bis am jüngsten Tage!
Alsdenn vom Tod erwecke mich,
daß meine Augen sehen dich
in aller Freud, o Gottes Sohn,
mein Heiland und Genadenthron!
Herr Jesu Christ, erhöre mich,
ich will dich preisen ewiglich!

hertaling Jan Rot, versie 19 april 2020

Tot negentienhonderd naamloos.
Toen ze die kist bij een ruiming vonden
kwam er gauw een eregraf
dat naar de Thomaskirche is verhuisd.
Hier klonk de eerste Matthäus
en je hoort en ziet hem nog spelen
ben je op Bach-bedevaart!

39. KOOR

Zo groots, zo groots
Een ode aan de doden
wordt ons zo troostrijk aangeboden
Zo groots, zo groots
Wie maakt dit niet devoot?
Een graf, dat eindbestemming is
en verder elke noodzaak mist,
laat ons een leven zien
en wist de doem des doods.

40. KORAAL

Nooit droom ik van een engelenkoor
noch droom ik van een hemelpoort
waar Petrus staat te wachten
toch zingen engelen in mijn oor
als ik ze in jouw Passie hoor
zo maak je mij bij machte
dankzij die liefde voor muziek
in vol besef, welhaast fysiek
te ondergaan – 'Gods Eigen Zoon'
van kerstkind tot de doornenkroon –
doe ik gesticht mijn ogen dicht
zie ik door jou het Hemellicht.

Einde. S.J.G.

Belangrijkste bronnen

*Johann Sebastian Bach, Maarten 't Hart
Het ware leven van JS Bach, Klaus Eidam
Johann Sebastian Bach, Christoph Wolff
Hun naam was Bach, Karl Geiringer
Johann Sebastian Bach, Nikolaus Forkel
Johann Sebastian Bach deel II, Philipp Spitta
Johannes Passie, Mischa Spel & Floris Don
Grote Bach atlas, Govert Jan Bach
Bachs onvoltooide Passie, Ad de Keyzer en
Paul Verheijen
en heel, heel veel websites, van Wikipedia tot
de web-kathedraal van Eduard van Hengel.*